

Türk Teavün Cemiyeti

Türk Teavün Cemiyeti, Amerika'ya göç eden birinci nesil Türklerin kurdukları ilk sivil toplum örgütüdür. Osmanlı coğrafyasından Amerika kıtasına nüfus göçünün tarihi 19. yüzyılın ilk yarısına kadar götürülmekle beraber, ilk gidenlerin Ermeni, Rum ve Süryaniler olduğu bilinmektedir. Bunları takiben Anadolu ve Rumeli'den Müslüman göçleri başlamış ve bunlar daha ziyade Amerika Birleşik Devletleri'nin kuzeybatı topraklarına yerleşmişlerdir. Önceleri New York, Boston ve Detroit gibi sanayi merkezlerindeki fabrikalarda çalışmaya başlayan Türkler, zamanla Worcester, Lawrence, Younstown, Pittsburg, Philadelphia gibi şehirlerde de iş bulmuşlar ve yerleşmişlerdir. Buldukları kentlerde, genellikle hemşerileriyle birlikte kiraladıkları bekâr odalarında kalan Türkler, kendi aralarında daha ziyade hemşerilik bağı ile sıkı bir dayanışma içerisinde olmakla beraber, Osmanlı topraklarından bu ülkeye göç eden Ermeni ve Rumlar gibi teşkilatlanamamışlardı. Türkler için dayanışma ve sosyal faaliyet mekânları, Türk ve Müslümanlar tarafından işletilen kahvehaneler idi. Buralarda boş zamanlarını değerlendiren Türkler, beraber vakit geçiriyorlar ve aynı zamanda sosyal dayanışmanın gereği olarak birbirlerinden ve memleket havadislerinden haberdar oluyorlardı.

Kahvehanelerin, Amerika'daki ilk nesil Türklerin sosyal hayatlarında önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Ancak kahvehaneler, Rum ve Ermeni lobilerinin Türklere karşı yürüttükleri karalama kampanyaları karşısında, onlara cevap verebilecek bir teşkilat gücüne sahip değildi. Türkler, böyle bir teşkilatın eksikliğini hissetmekle beraber, 1920'li yılların başlarına kadar bu konuda onları harekete geçirebilecek, öncülük yapabilecek liderlerden yoksundular. Onlar, bu imkânı Zekeriya ve Sabiha (Sertel) çiftinin tahsil için ABD'ne gelişi ile yakalayabilmişlerdi. 1919 yılı sonlarında Amerika'ya giden Zekeriya ve Sabiha çifti, kısa sürede buradaki Türkler ile tanışıp, kaynaşmış ve onların bu konudaki eksikliğini fark etmişlerdi. Zekeriya Sertel, yıllar sonra kaleme aldığı anılarında, bu hususu *"Bu Türk kolonisi ile temasa geçtikten sonra, bunları örgütlendirmeyi düşündük. Vatandaşlar bu fikrimizi sevinçle karşıladılar. Aralarında bir örgüt kurulursa, bu sayede birbirlerine yardım etmek imkânını bulacak, dağınık ve himayesiz bir yığın olmaktan kurtulacaklardı"* diyerek açıklamaktadır.

Zekeriya-Sabiha çiftinin önderliğinde bir araya gelen New Yorklu bir avuç Türk, dernek kurmak fikri etrafında ilk toplantılarını Türklere ait bir kahvehanede gerçekleştirdiler. İkinci toplantı, daha geniş bir katılımı New York'un kenar mahallelerinden birinde küçük bir sinema salonunda yapıldı. 26 Mart 1922 tarihli bu toplantı Cemiyetin kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir. Katılımcıların kendi aralarındaki müzakerelerden sonra, derneğin adı *Osmanlı Teavün Cemiyeti (The Ottoman Welfare Association)* olarak belirlendi. Cemiyet, kendi yayın organı olan Birlik gazetesinin 4 Ağustos 1922 tarihli nüshasında yayımlanan tüzüğünde belirtildiği gibi *"Amerika'da bulunan İslam ve Türkleri birbirine tanıtıp, sevdirecek aralarında bir birlik ve kardeşlik vücuda getirmek"* maksadıyla kurulmuştu. Zekeriya Sertel de Cemiyetin gayesini, *"Örgütün iki amacı olacaktı: Biri Amerika'daki Türklerin yalnızlıktan kurtularak dayanabilecekleri bir birlik kurmak; ikincisi Anadolu'da Kurtuluş Savaşında yetim kalan yavrulara buradan yardım elini uzatmak"* şeklinde açıklamaktadır. Cemiyetin adı, kısa süre sonra yapılan bir toplantıda, yeni katılan üyelerin teklifi üzerine, Türk Teavün Cemiyeti olarak değiştirilmiştir. Bazı araştırmacılar Cemiyetin İngilizce adını, tercüme tekniğinden kaynaklı olarak *"Turkish Aid Society"* olarak verilerse de dönemin Amerikan matbuatındaki ismi *"Turkish Welfare Association"* şeklinde geçmektedir. Cemiyetin adresi, 36 Rivinton Caddesi New York olarak gösterilmiştir.

Cemiyetin kurucuları arasında Sabiha ve Zekeriya çiftinden başka, Mühendis Hamdi, Salih Zeki, Naci ve Taşköprülü İsmail Beyler gibi, yaşadıkları semtlerde Türkler arasında nüfuz sahibi olan kişiler bulunuyordu. İlk kongrede, Cemiyet başkanlığına getirilen Sabiha Hanım, bu görevini Türkiye'ye döndüğü 1923 Temmuz ayına kadar başarı ile

sürdürmüştür.

İlk faaliyetlerini New York ile sınırlandıran Türk Teavün Cemiyeti, kısa sürede gerçekleştirdiği faydalı çalışmalar ile Türkler arasında ün yapmış ve cemiyete olan ilgiyi artırmıştır. Bu ilginin bir neticesi olarak, tahsil hayatı için New York'a gelen Türk öğrencilerden Rahmi Kolçak, Mühendis Seyfi, Sinema Operatörü İsmail Hakkı Beyler, Cemiyete üye olmuşlar ve aktif görev alarak Cemiyetin çalışmalarına önemli katkılar sunmuşlardır. Kurulduğu günden itibaren salonunun duvarlarına Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele kahramanlarının resimleri asılan, Türk bayrakları ile süslenen dernek binası, ilginin artması ile beraber adeta Türklerin iş zamanı dışındaki merkezleri haline gelmişti. Üye sayısı ve faaliyetleri artan Cemiyette, aidatlar da düzenli toplanmaya başlamıştı. Maddi sıkıntıları ortadan kalkan Cemiyet, ilk şubesini Türklerin yoğun olarak yaşadığı Detroit'te açmıştır. Sabiha Sertel'in verdiği bilgilere göre, Türklerin yoğunluklu yaşadığı diğer şehirlerde de şubeler açıldığı bilinmektedir. Amerika'da Türklerin problemlerini çözmek için uğraş veren Cemiyet, bir taraftan ülkeye yeni gelen göçmenlerin dil ve istihdam sorunları ile ilgilenirken, diğer taraftan aciz ve kimsesiz hastalara yardım etmeyi ve vefat edenlerin İslam mezarlıklarına gömülmesini sağlamayı kendisine görev addetmiştir. Türk Teavün Cemiyeti, bu faaliyetlerinin yanı sıra, kuruluşunu tamamladıktan bir süre sonra Türkler arasında dayanışmayı kuvvetlendirmek ve Türklük aleyhtarı propagandalara cevap verebilmek amacıyla "*Birlik (Union)*" adında, Arap alfabeli Türkçe bir gazete neşretmiştir. İlk sayıları, Amerika'da yaşayan Türklerden toplanan paralarla çıkarılan gazete, daha sonra abonelik sistemi ile ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Gazetenin başında, Amerika'ya gazetecilik tahsili için gelen Zekeriya (Sertel) Bey vardı. Eşi Sabiha Hanım da yazarları arasındaydı. İlk nüshası, 8 Temmuz 1922'de çıkarılan ve 1923 yazına kadar haftalık olarak düzenli şekilde neşredilen Birlik gazetesi, memleket haberleri ile Türkler arasında birlik ve dayanışmayı sağladığı gibi, Türk düşmanlığı kampanyalarına karşı da Amerika'da yaşayan bir avuç Türk'ün sesi olmaya çalışmıştır.

Ayrıca Amerikan matbuatını etkilemenin yollarını arayan Türk Teavün Cemiyeti, Rum ve Ermenilere karşı propaganda işlerini yürütmek amacıyla bir de "*İstihbarat Şubesi*" kurmuştu. Hint İstihbarat Şubesi ile işbirliği yaparak faaliyet gösteren bu şube, kısa sürede Türkiye ile ilişkilerin iyileşmesinden yana olan işadamları ve bilim insanları ile irtibat kurarak görüşmeler yapmıştır. Cemiyetin bu tür faaliyetleri zamanla işe yaramış, ABD'nin eski Çin Büyükelçisi Mr. Krey, İşadamı Leon Taronto, Eğitimci Prof. John Dewey ve Arkeolog Prof. Kelsy'nin de desteği ile Türkler lehine bir propaganda kampanyası ortaya çıkmıştır. Bu kampanya ileride Türk-Amerikan ilişkilerinin yeniden kurulması aşamasında "Lozan'a Evet" lobisine dönüşecek ve iki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin kurulmasında önemli bir adımın atılmasına katkı sağlayacaktır.

Türk Teavün Cemiyeti'nin, Türkiye lehine en önemli faaliyetlerinden bir diğeri de İstiklal Harbi yetimleri ve muhacirleri için toplanan yardımlardır. Cemiyetin yayın organı olan Birlik gazetesinde düzenli olarak haber yapılan bu yardımlar, önceleri Hilal-i Ahmer (Kızılay) vasıtası ile Türkiye'deki muhtaçlara dağıtılmaktaydı. Yardımların sürekli hale getirilmesi için Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu)'nin devreye girmiş ve Cemiyetin o dönemdeki Katib-i Umumisi Dr. Fuat (Umay) Bey Amerika'ya gönderilmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa, buradan gelecek yardımları önemsemekteydi. Bu maksatla Türk Teavün Cemiyeti'ne bir mektup yazarak, uzak afaklardan Türkiye kahramanlarının evlatlarına yardım eli uzatanlara hususi surette teşekkür ettiğini bildirmiş ve sayıları yüz binleri geçen kimsesiz vatan yavrularının kendilerini daima hatırlayacağını belirtmiştir.

Türklerin yoğunluklu olarak yaşadığı şehirlerde Türk Teavün Cemiyeti'nin düzenlediği iane toplantılarına katılan Dr. Fuat Bey'in yetim çocuklar için topladığı yardımların miktarı takriben 100.000 Amerikan Doları civarındadır. Bu

yardımlar, Amerika'da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti şubeleri vasıtasıyla sürekli hale getirilerek, Cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etmiştir.

Türk Teavün Cemiyeti'nin akıbetinin ne olduğu hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. 1930'lı yılların sonlarında faal olmakla beraber, siyasetle uğraşan gençlik hareketlerinin eline geçen Cemiyet, kuruluş amacından uzaklaştırılmış ve Türkler arasında itibarını yitirerek faaliyet gösteremez hale gelmiştir. Sonuç olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan az sayıda Türkün gayretleri ile kurulan ve ilk kurulduğu yıllarda o ülkede yaşayan Türklerin sorunları ile yakından ilgilenen ve Türkiye için de önemli sorumluluklar üstlenen Türk Teavün Cemiyeti, zamanın akışı içerisinde kaybolup gitmiştir.

Veysi AKIN

KAYNAKÇA

AKGÜN, Birol, "The Turkish Diaspora in The United States and its role in promoting Turkish-American Relations", **Milletlerarası Münasebetler Türk Yıllığı/The Turkish Yearbook of International Relations**, Vol: XXXI 2000/2, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara 2001, s.99-117.

AKIN, Veysi, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Lozan Kavgası ve Türk Lobiciliği", **Türk Yurdu**, XXXI/290, Ekim 2011, s.170-178.

AKIN, Veysi, "Amerika'da İlk Türk Lobisi: Türk Teavün Cemiyeti", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XX, S 59, Temmuz 2004, s.453-521.

AKIN, Veysi, "Amerika'daki Türklerin Milli Mücadele Yetimlerine Yardımları", **Savaş Çocukları Öksüzler ve Yetimler**, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç, İstanbul 2003, s.123-140.

AKIN, Veysi, **Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay**, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2000.

AKIN, Veysi. "Amerika'daki Türk Kolonisinin Sesi: Birlik Gazetesi", **12. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, Türk Dünyasında Kültürel ve Ekonomik İşbirliği Kongre Bildirileri**, Cilt 2, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 2014, s.849-854.

BALİ, Rıfat N., **Anadolu'dan Yeni Dünya'ya Amerika'ya İlk Göç Eden Türklerin Yaşam Öyküleri**, İletişim Yay., İstanbul 2004.

Birlik Gazetesi, (New York) 1922-1923 koleksiyonu.

ERTAN, Sevgi, "Amerika'daki Türklerin Tarihi", **Türkler**, 20. Cilt, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s.881-889.

GÜNGÖR, Özcan, "Amerika'da Türkler ve Türklerin Dini Kurumsallaşmaları Açısından Camiler", **Ekev Akademi Dergisi**, XXV/47, 2011, s.86-92.

HALMAN Talat S., "Amerika Türkleri", **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayı, C II, S 16, Temmuz-Ağustos 1997, s.2130-2136.

İPEK, Nedim, TUNCER, Çağlayan, "The Emigration from to The Otoman Empire to America", **Turkish Migration to The Unitet States: From Otoman Times to Present**, Ed. Kemal Karpat, A. Deniz Balgamiş, Univerity of Wisconsin Pres, 2007.

KARPAT, Kemal H., "Amerika'ya Göç Eden Osmanlılar, 1860-1914", **Osmanlı Nüfusu (1830-1914)**, Çev. Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yay., İstanbul 2003.

ORUÇ, Emre, **ABD'de Yaşayan Türkler ve Soydaş-Akraba Topluluklar Arasındaki İşbirliği**, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara 2014.

SERTEL, Sabiha, **Roman Gibi (1919-1950)**, Ant Yay., İstanbul 1977.

SERTEL, Zekeriya, **Hatırladıklarım**, Gözlem Yay., İstanbul 1977.

UMAY, Mehmed Fuad, **Amerika'da Türkler ve Gördüklerim**, İstanbul 1341 (1925).

Vakit, 29 Teşrinievvel (Ekim) 1338 (1922), no: 1751.

23/02/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turk-teavun-cemiyeti/?pdf=3307> adresinden erişilmiştir